

**ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»**

МАЗУР ОКСАНА ГЕННАДІЇВНА

УДК 321.7 : 316.32

**КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ
В УМОВАХ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ
В УКРАЇНІ**

Спеціальність 23.00.02 – політичні інститути та процеси

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора політичних наук

Одеса - 2015

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі політології та міжнародних відносин Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Сєверодонецьк) Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор політичних наук, професор

Щедрова Галина Петрівна,

Східноукраїнський національний університет

імені Володимира Даля,

проректор з науково-педагогічної роботи

та гуманізації навчально-виховного процесу

Офіційні опоненти:

доктор політичних наук, професор

КУЦ Галина Михайлівна,

Харківський національний педагогічний

університет ім. Г. С. Сковороди, професор кафедри

політології, соціології та культурології

доктор політичних наук, професор

ПОЛЬОВИЙ Микола Анатолійович,

Національний університет

«Одеська юридична академія»,

професор кафедри соціальних теорій

доктор політичних наук, доцент

СПВАК Віктор Миколайович,

Академія праці, соціальних відносин і туризму,
завідувач кафедри соціально-гуманітарних
дисциплін та профспілкового руху

Захист відбудеться «9» листопада 2015 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.06 в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, ауд. 55).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36).

В. о. вченого секретаря

спеціалізованої вченої ради

Н. П. Гедікова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Глобальні політичні зміни, що відбулися на початку XXI століття, поставили перед ученими нові концептуальні завдання. Значна кількість держав почали формувати нові політичні системи під впливом трансформаційних процесів, що призвело до активізації використання в політологічних дослідженнях феномену політичного режиму та наповнення його оновленим змістом. Наслідком цих тенденцій стало збільшення кількості альтернативних форм концепту політичного режиму, зокрема, виділення великої кількості підтипів, як: «патримоніальний режим», «військова демократія», «авторитарна демократія», «протодемократія» та ін.

Зростаюче різноманіття модифікацій демократичного політичного режиму стимулює до перегляду та уточнення багатьох сталих концептуальних схем та засобів аналізу політичного розвитку суспільств. Необхідність удосконалення методологічних підходів дослідження політичних режимів зумовлена перебігом трансформаційних процесів, які характеризуються багатовекторністю та різноманітністю, призводять до руйнування традиційних ієрархічних зв'язків, підвищення відкритості та взаємозалежності політичних систем, розвитку тиску та протестної активності мас, які рішуче вимагають політичних реформ та якісних

соціальних змін.

Підвищена конфліктність та невизначеність політичних процесів у сучасному світі виводить на перший план політичну проблематику формування та функціонування політичного порядку, що усвідомлюється суспільством як цінність, яка потребує всебічного теоретичного аналізу (визначення сутнісних характеристик політичного порядку, створення та аналіз механізмів функціонування, порівняльна характеристика та виділення принципів ефективності) та практичної реалізації.

Особливо актуальною тема дослідження є для сучасного політичного розвитку українського суспільства. Складність і суперечливість трансформаційних процесів в Україні передбачають оновлення концептуальної побудови процесу відтворення і реалізації політичної влади та вироблення інтегрованих критеріїв якості демократичних характеристик, набутих світовою політичною традицією. Конвергенція демократичних складових надасть змогу з'ясувати взаємозв'язок сутності та функціональної ефективності політичного режиму, його здатність забезпечити інституціоналізацію і відтворення політичної влади у вигляді механізмів її формування, виявити зовнішню та внутрішню легітимність, специфіку прийняття політичних рішень, політичної участі громадян, домінуючих моделей політичної поведінки, розробки відповідної концепції політичного режиму як системи формування та підтримки певного політичного порядку.

На сьогодні перед Україною постав широкий спектр викликів, обумовлених як внутрішніми та зовнішніми чинниками, певними загрозами, серед яких і загроза повномасштабної війни, і інформаційна агресія, і економічна криза, і втрата територіальної цілісності. Україна також переживає глибоку кризу, яка пов'язана з відсутністю модернізаційних реформ та потраплянням країни у «сіру зону» невизначеного розвитку.

Неефективність режиму політичної влади в Україні також обумовлена викривленням основних механізмів функціонування держави, які повинні забезпечувати верховенство права, пріоритетність прав особистості, неухильне дотримання законодавства; дієвий контроль у сфері національної безпеки із залученням інститутів громадянського суспільства, зокрема, за використанням фінансових і матеріальних ресурсів. Політична невизначеність дезорганізувала роботу органів влади, хибна практика призначень за принципами політичної лояльності та корупційної «доцільності» призвела до деградації кадрового складу всієї державної служби. В результаті політична влада не забезпечила реалізацію інтересів громадян, сталий розвиток суспільства, утвердження України як демократичної держави, що керується європейськими політичними й економічними цінностями, в якій гарантовано захист прав і законних інтересів усіх територіальних громад, суспільних верств та етнічних груп.

На даному етапі українське суспільство потребує формування нового політичного порядку, в межах якого стане можливим виконання життєво важливих завдань – громадсько-політичної консолідації; відновлення довіри до держави як до

інституту, здатного гарантувати громадянам реалізацію ними їхніх прав і свобод; збереження та подальший захист суверенітету та територіальної цілісності України.

Є всі підстави стверджувати, що накопичено достатній матеріал для вивчення принципових аспектів формування та функціонування політичного режиму. Більшість науковців приділяють увагу проблемам та особливостям формування й розвитку політичних режимів, їх інституціоналізації та легітимації. Однак цілісної концепції, яка б осягнула розвиток ідеї результативності політичних режимів, їх здатності до конкретної реалізації мети політичного розвитку, немає.

Можна констатувати, що завдання розробки самостійної концепції режиму політичної влади як політичного порядку в українській політичній науці не ставилося. Концепт політичного порядку зазвичай не знаходиться в центрі наукового пошуку, а є лише другорядною складовою, певним «фоном» різноманітних політичних моделей. У той же час науковцями накопичено значне гуманітарне знання щодо усвідомлення та наукової розробки окремих аспектів інституціоналізації, трансформації, модернізації політичного порядку у компаративному аспекті. Усе це створює міцний теоретичний фундамент для вирішення поставленої проблеми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрям дослідження пов'язаний із розробкою наукової теми ДН-30-10 «Теоретична модель формування та функціонування політичного класу в контексті сучасних модернізаційних процесів політичної системи України» (№ держреєстрації 0110U002094), яку виконувала кафедра політології та міжнародних відносин Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Метою дисертаційного дослідження є вироблення концепції демократичного політичного режиму як системи формування та відтворення базових політичних практик у період трансформації українського суспільства.

Виходячи з даної мети, в роботі поставлено такі **дослідницькі завдання**:

здійснити концептуальне осмислення політичного режиму як динамічного процесу, що ґрунтується на взаємовідношенні відтворення та трансформації політичного порядку;

розкрити порядкуутворюючу природу інституціолізованих політичних практик у процесі формування й розвитку політико-владних відносин;

проаналізувати еволюцію наукового усвідомлення теоретико-прикладних конструктів локального режиму політичної влади;

охарактеризувати зміст та взаємовідношення провідних визначень категоріального апарату дослідження політичного режиму в процесі трансформації суспільства;

розробити індикаційні параметри дослідження демократичної ефективності форм і методів реалізації політичної влади;

проаналізувати сучасний стан політичного режиму в Україні за визначеними критеріями;

дослідити характеристики відкритості та конкурентності політичного режиму в Україні;

вивчити специфіку легітимації, рекрутування та передачі повноважень в системі політичної влади України;

проаналізувати взаємодію органів державної влади у процесі прийняття політичних рішень;

визначити рівень конфліктності політичного середовища та потенціал інституціональних форм його стабілізації;

проаналізувати політико-правові засади демократизації політичної системи України;

виокремити концептуальні напрямки оптимізації національного режиму та формування демократичного політичного порядку;

виробити напрями вдосконалення консенсусної взаємодії основних політичних інститутів;

розкрити специфіку підвищення громадянської свідомості й політичної участі в умовах демократичної трансформації і загострення суспільної бифуркації;

запропонувати концептуальні складові побудови демократичного політичного режиму в сучасній Україні.

Об'єктом дослідження є політичний режим як феномен певного політичного порядку.

Предметом дослідження є особливості концептуалізації політичного режиму в умовах трансформації суспільства в сучасній Україні.

Методи дослідження. Теоретико-методологічна основа дисертації представлена численними науковими доробками мислителів різних часів, яка спирається на функціональний дослідницький підхід у вивченні методів, засобів та прийомів здійснення політико-владних відносин у суспільстві.

Схема дослідження політичного режиму, що сформульована у роботі, створює теоретичне розуміння цілісності об'єкта, підтримує системні уявлення про нього у процедурах дослідження, формує сутнісну єдність у середовищі наукової спільноти. Така схема має багаторівневий характер, у ній міститься складна мережа взаємовідносин концептів, що пов'язані між собою. Відповідно, концептуальну схему визначено як певну сукупність гіпотез та припущень про природу політичного режиму, засновану на теоретичних висновках, що висвітлюють тенденції та взаємозв'язки між компонентами сфери дослідження та дозволяють вийти на рівень прикладних рекомендацій.

Методологічну основу дослідження складають два головні методи – неоінституціональний та інституційно-співставляючий. Центральним місцем методології неоінституціоналізму є дослідження системи усталених формальних та неформальних норм і правил організації суспільного буття. Неоінституціональний метод дозволив розкрити природу політичного режиму як порядку відтворення,

збереження та трансформації певних інституціональних практик. Саме процес інституціоналізації виступає провідним чинником визначення та пояснення політичного порядку. У межах неоінституційної методології на основі конвергенції проаналізованих умов і чинників функціонування демократичного режиму вироблені критерії ефективності демократичної трансформації в Україні.

Загальні принципи дослідження були доповнені системним баченням феномену політичного режиму із використанням інституційно-співставлюючого аналізу, що відповідає неоінституційному напряму наукових досліджень сучасності. Відзначаючи особливості та переваги вказаного наукового підходу до проблематики політичних режимів, відзначається, що на відміну від традиційної структурно-функціональної методології він відрізняється тим, що передбачає ряд принципів та методологічних установок, які є своєрідним підсумком розвитку всього наукового знання, яке вироблялося протягом тривалого часу в суспільно-політичних науках. Політологічне дослідження, проведене із застосуванням методу інституційно-співставлюючого аналізу, повністю інформаційно відкрите, може бути оцінене і верифіковане широким колом дослідників шляхом його повторного проведення, що відповідає загальнонауковим правилам отримання нового знання.

У дослідженні також використані методи: ретроспективний (для виокремлення характерних рис і тенденцій теорії політичного режиму на кожному етапі її розвитку); порівняльний (для співставлення категорій «політичний режим», «державний режим», задля виявлення особливостей політичних режимів у різних суспільствах); структурно-функціональний (для вивчення впливу структурних елементів політичного режиму на суспільство, соціальні зміни, правовий статус індивідів тощо); моделювання (для побудови концептуальної моделі політичного режиму); системний (для цілісного сприйняття політичного режиму як складно організованої системи і саморегульованого механізму); соціально-психологічний (для вивчення суб'єктивних механізмів, психологічних мотивацій політичної поведінки).

Застосовані й спеціальні методи (систематизації, прогнозування, соціологічні опитування) для аналізу якісних індикаторів політичного режиму, опису його особливостей та визначення основних принципів демократичної трансформації.

Використано нормативно-правову базу (Конституція та закони України, Єдиний реєстр громадських формувань та ін.). Емпіричну основу дослідження складають дані соціологічних досліджень Інституту соціології НАН України, Українського центру економічних і політичних досліджень імені О. Разумкова, Українського незалежного центру політичних досліджень, Фонду «Демократичні ініціативи», експертні матеріали Лабораторії законодавчих ініціатив та «Європейського соціального дослідження (ESS)» та ін.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в концептуалізації феномену політичного режиму як системи формування та підтримки певного політичного порядку через відтворення інституціоналізованих політичних практик у процесі

трансформації суспільства. Проведене дослідження дозволило отримати результати та сформулювати висновки, які відображають наукову новизну дисертації.

Уперше:

– запропоновано концепцію демократичної трансформації політичного режиму в Україні, яка ґрунтується на балансі вертикальних та горизонтальних вимірів політичної влади. Вертикальні включають у себе перехід від телеологічного до стратегічного конституціоналізму; створення ефективної системи влади на засадах конструктивної взаємодії суб'єктів політичного процесу та суспільного консенсусу щодо основних цілей і динаміки розвитку держави. Горизонтальні виміри позначають конгруентність формальних інститутів влади та неформальних практик соціально-політичних відносин; формування демократичної політичної свідомості громадян, набуття ними досвіду та навичок раціональної й відповідальної політичної поведінки, поступове подолання існуючої фрагментарності в політичній свідомості, позбавлення елементів патріархальної і підданської політичної культури;

– визначено сутність переходу від телеологічного до стратегічного конституціоналізму як усунення протиріччя між «конституційною нормою» та «конституційною політизованою практикою». Стратегічний конституціоналізм вважається теорією та практикою публічного управління, що ґрунтується на довгострокових стратегіях зовнішнього та внутрішнього політичного розвитку, формуванні та впровадженні засобів зміцнення та збереження суверенітету держави;

– розроблено авторське визначення сутності політичного режиму як системи формування та підтримки певного політичного порядку, зміст якого полягає у відтворенні інституціоналізованих політичних практик. Останні розуміються як порядок формування влади, партійної системи, прийняття політичних рішень та інші правила й процедури, що забезпечують здатність політичної системи до ефективного виконання функцій: інтеграції, ціледосягнення, адаптації та відтворення власного культурного зразку;

– сформульовані умови забезпечення та підтримки демократичного політичного порядку: регулярні, вільні та конкурентні вибори посадових осіб, що забезпечують не лише демократичність обрання, але й професіоналізм обраних; комунікативна та інформаційна відкритість влади, функціональна співпраця держави та громадянського суспільства; автономія громадських організацій та асоціацій, гарантування та реалізація прав і свобод людини; відповідальність та підзвітність влади перед народом; верховенство правового закону та створення системи протидії корупції; децентралізація влади, розвиток місцевого самоврядування; функціональний розподіл повноважень на різних рівнях політичного управління.

Уточнено:

– сутність та параметри використання інституційно-співставлюючого аналізу, який полягає в зіставленні основних інституційних характеристик політичного режиму з метою виявлення існуючих між ними взаємозв'язків і трендів впливу. Це дозволило виділити наступні аспекти концептуалізації феномену політичного режиму: політичний режим як механізм реалізації влади; політичний режим як

сукупність принципів організації суспільного життя; політичний режим як порядок відтворення політичних практик;

– систему наукових дефініцій, показників та індикаторів стану політичних перетворень (відкритість та суверенність; конкурентність; ефективність; політична участь), що логічно впорядковані та відображають факти, процеси й особливості політичного режиму;

– розуміння взаємозв'язку процесу прийняття політичних рішень та характеру політичного режиму. Для авторитарних та тоталітарних режимів притаманна закрита бюрократична технологія, демократичні політичні режими мають чітко визначені процедурні правила прийняття політичних рішень – зафіксовані в законах та нормах, зі сталою традицією публічних дебатів, узгодження між різними групами, з урахуванням громадської думки;

– формулювання таких чинників конфліктогенності політичних процесів, як асиметрія у розподілі владних впливів, відсутність стратегічної орієнтації на попередження і врегулювання протиріч і конфліктів у соціально-політичному середовищі; переважання тактичних, миттєвих цілей при виникненні конфліктів; запізнення реакції на резонансні події, замовчування протиріч.

Набуло подальшого розвитку:

– застосування теорії конгруентності для політичних процесів, сутність якої полягає в тому, що ефективність політичного режиму визначається відповідністю моделі політичної влади та моделей соціально-політичних відносин: якщо відносини на особистісному, громадянському та професійному рівнях ґрунтуються переважно на авторитарних засадах, то в суспільстві наберуть розповсюдження недемократичні політичні практики, і, відповідно, демократія в такій країні не буде стабільною та ефективною формою володарювання;

– методологічне обґрунтування концептуалізації політичного режиму через сучасну плюралістичну практику осмислення цього феномену, яка ґрунтується на використанні інституціонального; структурно-функціонального, неоінституціонального наукових підходів, що є актуальними та придатними для аналізу політичної реальності у контексті конкретних часових та просторових характеристик;

– розуміння політичної участі як провідного показника демократичності та ефективності функціонування політичного режиму, що складається з механізмів регулювання і змагальності політичної участі, мотивації громадян до участі в електоральному процесі, з поширення громадянських традицій, які передбачають підвищення рівня патріотизму, довіри до влади тощо.

Практичне значення одержаних результатів дисертації визначається її актуальністю, новизною й результатами. На підставі проведеного дослідження були визначені базові політичні практики, що утворюють певний порядок реалізації суспільно-владних відносин у суспільстві в період трансформації. Результати проведеного дослідження можуть бути екстрапольовані на вивчення специфіки

побудови форм та методів реалізації політичної влади в умовах трансформаційних суспільно-політичних процесів.

Матеріали та висновки дисертації можуть бути використані в навчальному процесі за напрямками підготовки «Політологія», «Міжнародні відносини», а також для розробки навчальних дисциплін «Політичні інститути та процеси», «Загальна теорія політики», «Державне управління і місцеве самоврядування», «Теорія міжнародних відносин» тощо.

Апробація результатів дисертації. Окремі положення дослідження були апробовані в одноосібних доповідях на IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Модернізація політичної системи сучасної України: стан та перспективи розвитку» (м. Луганськ, 29 жовтня 2010 р.), V Всеукраїнській науково-практичній конференції «Модернізація політичної системи сучасної України: стан та перспективи розвитку» (м. Луганськ, 27 жовтня 2011 р.), VI Всеукраїнській науково-практичній конференції «Модернізація політичної системи сучасної України: стан та перспективи розвитку» (м. Луганськ, 26 жовтня 2012 р.), VII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Модернізація політичної системи сучасної України: стан та перспективи розвитку» (м. Луганськ, 23 жовтня 2013 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Смысловая структура социокультурного пространства: проблемы, ценности, перспективы» (м. Ростов-на-Дону 3-5 грудня 2012 р.), VII міжнародній науково-практичній конференції «Релігія, релігійність, філософія та гуманітаристика у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти» (м. Рубіжне – Луганськ – Житомир – Новочеркаськ – Баку – Ніш – Зелена Гура 26-27 грудня 2013 р.), науковій конференції «Університетська наука – 2014» (м. Луганськ, 25-27 березня 2014 р.), II міжнародній науково-практичній конференції «Сполучені Штати Америки у сучасному світі: політика, економіка, право, суспільство» (м. Львів, 15 травня 2015 р.).

Основні положення дисертації обговорено на теоретичних семінарах і засіданнях кафедри політології та міжнародних відносин Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Публікації. Основні положення і результати дисертації викладено в одній монографії, 21 статтях у фахових наукових виданнях з політичних наук, зокрема – 4 у зарубіжних наукових виданнях, семи тезах та матеріалах науково-практичних конференцій, навчальному посібнику.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, які містять 15 підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Основний текст дисертації складає 381 сторінку. Список використаних джерел становить 52 сторінки (483 найменування).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність дисертаційної роботи, окреслено стан

наукової розробки проблеми, сформульовано мету й завдання, об'єкт і предмет дослідження, його методологічні засади, визначено наукову новизну, теоретичне та практичне значення отриманих результатів, подано відомості про апробацію результатів роботи, публікації та структуру дисертації.

У першому розділі – **«Еволюція теоретичного концепту політичного режиму»** досліджено передумови та закономірності зародження, становлення теорій політичного режиму в соціогуманітарному знанні та особливості його сучасного дискурсу у світовій політичній думці.

У підрозділі 1.1 *«Становлення класичних уявлень про політичний режим як засіб упорядкування та легітимації суспільно-владних відносин»* визначено специфіку наукового дискурсу щодо досліджуваного феномену. Вона полягає у полідисциплінарності концепту політичного режиму, що вивчається правовими та соціально-політичними науками; багатоаспектністю його змісту, що відбивається у необхідності здійснення аналізу значної кількості соціально-політичних інститутів; багатовимірністю його функціонування у сучасному політичному процесі. Наголошено, що істотну вагу для політологічної концептуалізації політичного режиму через феномен соціально-політичного порядку має осмислення тих політичних практик, які визначають сутність взаємозв'язків суспільства та держави, що склалися поза встановленими згідно правовим актам політичними нормами поведінки.

Автором виділено декілька еволюційних типів концептуалізації політичного режиму. Інституціональний тип знайшов своє відображення у працях М. Вебера, Е. Дюркгейма, Г. Зіммеля, А. Коена, В. Парето, Ф. Тенніса. Біхевіористська концептуалізація політичного режиму була відтворена у працях Г. Лассуелла та А. Каплана, які вивчали політичний режим в якості способу впорядкування та легітимації політичної системи, визначаючи, що режим або політичний порядок є зразком політичних форм і функціонує для того, щоб забезпечити ефективне управління та звести до мінімуму елемент примусу в політичному процесі. За допомогою структурно-функціонального підходу до наукового усвідомлення політичного режиму Т. Парсонс, Д. Істон, Г. Алмонд намагалися визначити межі політичної влади в суспільстві, виявити джерела та механізми легітимного порядку в умовах стабільного та нестабільного політичного процесу. У зв'язку з цим актуалізувалося питання про такий рівень участі держави в забезпеченні політичного порядку, який є необхідним для демократії та нормативного консенсусу в суспільстві.

Формування неінституціональних напрямків дослідження політичного режиму (Дж. Найт, Р. Патнем, С. Хантінгтон, Ф. Фукуяма) характеризувалося увагою до взаємодії формальних та неформальних практик забезпечення порядку.

Вивчення побудови суспільно-політичних взаємозв'язків сприяло визначенню домінуючих рис соціально-політичного порядку, а саме: існування обмежень, заборон, контролю в громадському житті; взаємозалежність відносин між індивідами і групами індивідів; передбачуваність і повторюваність; узгодженість,

несуперечність компонентів соціального життя; стійкість і тривале збереження цих форм.

У підрозділі 1.2 *«Розвиток теоретико-прикладних конструктів локального режиму відтворення і реалізації влади»* проаналізовано порівняльні емпіричні дослідження американських і західноєвропейських науковців, які довели наявність певних специфічних практик формування і реалізації суспільно-владних відносин на локальному рівні. Для розвитку теорії міських політичних режимів великого значення набули дослідження Ф. Хантера, наукові розвідки Р. Даля, порівняльні політико-емпіричні дослідження Роберта і Хелен Лінд, досвід використання багатовимірних концепцій влади Д. Міллера і вторинний аналіз даних М. Айкена, Т. Кларка, Р. Лайнберрі та І. Шарканські; вивчення економічної складової владних відносин на локальному рівні Х. Молочем і Дж. Логаном. Виявлення особливостей застосування форм і методів реалізації політичної влади у містах зумовило появу комплексної теорії, автором якої є провідний теоретик у сфері міської політики К. Стоун.

Методологічно важливим для дисертаційного дослідження став висновок Р. Стоуна про те, що політичний режим є результатом діяльності акторів, які розпоряджаються певними ресурсами і діють на підставі визначених стратегій та інститутів, що представляють собою комплекс формальних і неформальних правил, норм і санкцій за їх порушення. Науковець чітко виокремив політичні практики, що забезпечують порядок політичного режиму: створення коаліції впливових і зацікавлених у певних політичних рішеннях акторів; застосування приватних економічних ресурсів і співпрацю представників бізнесу з владою; створення «порядку денного», який символізує певну згоду всіх членів коаліції по фундаментальних цінностях.

Вагомими для визначення стратегії дослідження стали праці українських і російських науковців А. Бредіхіна, В. Горбатенка, М. Гордієнка, О. Долженкова, О. Донченка, Г. Зеленько, А. Колодій, О. Котигоренка, П. Кутуєва, Ю. Мацієвського, М. Мілової, С. Наумкіної, О. Новакової, М. Польового, В. Разіна, В. Ребкало, Ф. Рудича, О. Солов'йова, В. Співака, О. Фісуна, Б. Цимбалістого, В. Шадта, Г. Щедрової, Ю. Шемшученка та ін., присвячені аналізу сучасних тенденцій розвитку та формування політичних режимів.

Підсумовано, що на сучасному етапі дослідження політичного режиму сформувався плюралістичний тип його концептуалізації, який характеризується багатоманітністю методологічних підходів, які є актуальними та придатними для аналізу політичної реальності у контексті конкретних часових та просторових характеристик. Це дає змогу обґрунтувати детермінованість політичного режиму феноменом політичного порядку як процесу відтворення інституціоналізованих політичних практик. У той же час зазначено, що багато актуальних проблем політичного режиму ще не знайшли належної уваги серед дослідників. Це стосується механізмів формування та підтримки політичного режиму в період трансформації суспільства; органічного поєднання демократичних цінностей та

демократичної ефективності політичного урядування; встановлення балансу між рівнями інституціоналізації та політичної активності громадян.

У підрозділі 1.3 «*Концептуалізація міжнародного рівня політичного режиму в сучасну добу*» систематизоване наукове уявлення про природу міжнародного політичного порядку. Визначено, що формування внутрішнього політичного режиму в країні, що трансформується, залежить від зовнішніх впливів та системи відносин між суб'єктами міжнародної політики.

Наукове осмислення цих процесів пов'язано з розвитком макрополітичного аналізу політики і політичних режимів. Основою для наукових розвідок у цьому напрямі послуговували традиціоналістський підхід до міжнародних відносин, викладений у працях Р. Арона, А. Зіммерна, Г. Моргентау, Е. Карра, Е. Хеллета, Д. Шверценбергера, М. Уайта і модерністській напрям у дослідженнях міжнародної системи відносин, представниками якого називають К. Боулдінга, К. Дойча, М. Каплана, Дж. Модельскі, О. Моргенштерна, Дж. фон Ньюмена, У. Рікера, Л. Річардсона. Системне осмислення політичних практик взаємодії, існуючих між державами та іншими акторами, дозволило американським професорам Р. Краснеру і Дж. Раггі започаткувати розвиток теорії міжнародних режимів. На думку вчених, міжнародні режими визначають поведінку акторів, роблячи її більш передбачуваною, підпорядкованою певним правилам і нормам.

Визначено, що базові положення порядку, що визначає певний міжнародний режим, розробляються реалістичною і неолібералістичною науковими школами, а також школою соціального конструктивізму (когнітивістською школою). Згідно неоліберальній теорії (Interest-based Theory), прихильниками якої визнаються Р. Кохейн, С. Краснер, Дж. Най, Дж. Раггі, Дж. Розенау, С. Стрендж, Е. Хаас, О. Холсті й О. Янг, основою створення міжнародного режиму є державні інтереси. Цілісна концепція міжнародного режиму була сформульована професором Стенфордського університету С. Краснером.

Неоліберальні теорії міжнародних режимів (Interest-based Theories) представлені двома науковими школами, заснованими на проблемно-структурному та ситуативно-структурному підходах відповідно. Так, проблемно-структурний підхід (The problem-structural approach) розглядає міжнародний режим як технологію вирішення певної проблеми. Ситуативно-структурний же підхід (The situation-structural approach) зумовлює інтерпретацію різних видів режимів як колективних відповідей на функціональні вимоги різноманітних типів колективних проблем.

Окремим напрямом у дослідженнях світового порядку через режими виступають концептуальні розробки, засновані на значущості знання (Knowledge-based Theories). Прихильники даного наукового напрямку – А. Вендт, А. Газенклевер, П. Майер, В. Риттбергер та ін.

Таким чином, дослідження політичного дискурсу щодо феномену міжнародного режиму дозволяє стверджувати, що існування такого режиму обумовлюється не стільки потребою в централізованій реалізації погоджених рішень, скільки для створення атмосфери передбачуваності в міжнародних

відносинах, в умовах якої держави приймають рішення із захисту і просуванню своїх національних інтересів із урахуванням інтересів інших держав, а також налагоджують між собою взаємовигідну співпрацю.

У висновках до першого розділу зазначається, що в межах філософських та соціально-політичних наук феномен політичного режиму як сукупність форм та засобів реалізації політичної влади розглядався через встановлення стійких, регулярних, повторюваних суспільно-політичних взаємодій, що визначали впорядкованість політичної сфери на противагу хаосу первісного суспільства. Це дає змогу обґрунтувати детермінованість політичного режиму феноменом політичного порядку як процесу відтворення інституціоналізованих політичних практик.

У другому розділі – **«Методологічні основи аналізу політичного режиму в контексті трансформаційних процесів»** здійснена наукова категоризація політичного режиму, висвітлено основні наукові методи, підходи та принципи, що використовувалися при виконанні дисертаційного дослідження.

У підрозділі 2.1 *«Категоризація політичного режиму як порядку владних відносин і методів їх реалізації»* викладені змістовні характеристики основних понять і категорій, що виступають інструментом і критерієм у визначенні сутності досліджуваного явища та досягненні дослідницьких завдань.

Категоризація феномену політичного режиму в роботі здійснена за допомогою теоретико-методологічного моделювання Дж. Сарторі, який наголошував на важливості уникнення концептуального розтягування понять. Систематизовано багатомірне наукове тлумачення політичного режиму й показано що він може виявлятися: як сукупність політичних інститутів (М. Дюверже); як сукупність елементів ідеологічного, інституціонального та соціального ґатунку (Ж-Л. Кермонн); як специфічні шляхи та засоби, а також взаємовідносини між ними (Р. Макрідіс); як сукупність явних або прихованих структур, затребувані ними характеристики діячів та стратегії отримання бажаного призначення (Г. О'Доннел, Ф. Шміттер); як спосіб функціонування політичної системи, що відображає ступінь відповідності між офіційними нормами та політичними реаліями (М. Грачов, В. Ірхін); як методи здійснення політичної влади (В. Корельський). Проведений аналіз дозволив зробити висновок про достатню обґрунтованість політичного режиму як сукупності методів, засобів та прийомів здійснення влади.

Визначено, що головною характеристикою режиму виступає політичний порядок як здатність високоінституціоналізованої політичної системи зберігати свою якісну визначеність шляхом залучення нових груп у політику в такий спосіб, щоб вони діяли у відповідності з уже прийнятими у суспільстві нормами та цінностями. Проблема порядку була осмислена завдяки теоріям: суспільного договору Ж.-Ж. Руссо, ціннісного узгодження О. Конта, соціокультурної динаміки П. Сорокіна, комунікативної дії Ю. Хабермаса, відкритого суспільства К. Поппера, розширеного порядку людського співробітництва Ф. Хайєка, структурації Е. Гідденса. Українські вчені визначають політичний порядок як каркас суспільства (О. Кіндратець), форму організації політичного життя, побудовану на ієрархічних зв'язках політичних

акторів (Т. Семенчонок).

Спираючись на концептуальні підходи західних і сучасних українських вчених, запропоноване авторське визначення політичного режиму як системи формування та підтримки певного політичного порядку, сутність якого полягає у відтворенні інституціоналізованих політичних практик.

У підрозділі 2.2 *«Методичні принципи та наукові підходи до дослідження режимних трансформацій»* окреслено підходи щодо дослідження політичного режиму. Наголошено, що сучасна концептуалізація політичного режиму потребує більш ґрунтовного усвідомлення сутності досліджуваних явищ та процесів, розширення методологічних меж та методів дослідження. Особливої уваги набуває міждисциплінарний підхід, що ґрунтується на використанні принципів і методів наукового аналізу, вироблених у галузі сучасного філософського, політологічного, психологічного та соціологічного знання.

Упорядкування та усвідомлення емпіричного матеріалу, створення гіпотез та теорій реалізовано шляхом використання комплексу наукових методів, які дозволяють побудувати ряд гіпотез щодо вивчення політичних режимів у період суспільних трансформацій.

Історичний та ретроспективний методи застосовано у вивченні явищ, особливостей політичного режиму з точки зору їх становлення, взаємозв'язку та розвитку. Аналіз взаємозв'язків між рівнями та складовими політичного режиму реалізовано за допомогою структурно-функціонального методу дослідження (Т. Парсонс, Г. Алмонд). Розглянути політичний режим у найширшому спектрі його функціонування дав змогу системний метод наукового пізнання (Д. Істон, Г. Алмонд, К. Дойч), за допомогою якого політичний режим досліджувався як цілісна система, як саморегульований механізм.

Центральними методами дослідження виступають неоінституціональний та інституційно-співставлюючий. Цей вибір зумовлений, по-перше, висновками представників неоінституціональної школи про визначальний вплив неформальних інститутів в умовах трансформації суспільства, неефективності та слабкої легітимності формальних структур, що відповідає сучасній політичній ситуації в Україні, і, по-друге, необхідністю враховувати при дослідженні ефективність трансформації політичного режиму, шляхом зіставлення різних його інституційних характеристик з метою виявлення існуючих між ними взаємозв'язків і трендів впливу.

Підрозділ 2.3 *«Умови і критерії утвердження демократичного політичного режиму»* присвячений аналізу характеристики демократичної ефективності політичного режиму, умов його забезпечення і підтримки, формулювання відповідних критеріїв дослідження політичних перетворень.

Із цією метою автором актуалізовано теорію Дж. Сарторі про існування горизонтальних та вертикальних вимірів демократії. Наголошено, що лише за умов певного балансу таких вимірів у демократичних процесах суспільство може розраховувати на встановлення ефективного режиму політичної влади. Зазначено,

що проблема успішності демократії як системи політичного управління стала предметом дослідження таких учених, як П. Меркл, Ю. Нісневіч, Т. Карозерс, А. Пшеворський, Дж. Сарторі, С. Хантінгтон, Й. Шумпетер та ін.

Визначено, що в разі відсутності політичного порядку в реальній політиці, відбувається згортання політичної, соціально-економічної та інформаційної конкуренції, а на перший план в якості основи функціонування держави виступає корупція. Підтримано пропозицію Ю. Нісневіча використовувати аналіз про рівень розповсюдження корупції в публічній сфері як один із критеріїв ефективної реалізації політичних та державних порядків поліархічної демократії.

Для організації наукового дослідження політичного режиму в сучасній Україні із застосуванням інституціонально-співставлюючого аналізу в дисертаційній роботі було систематизовано та узагальнено вище названі умови. Це дозволило розробити систему показників та критеріїв дослідження політичного режиму, яка включає в себе відкритість та суверенність, конкурентність, ефективність, політичну участь.

У висновках до другого розділу зазначено, що теоретична гіпотеза дисертаційного дослідження сформульована на основі раніше застосованих якісних і кількісних методів дослідження різних властивостей і характеристик політичного режиму. Побудова гіпотетичного уявлення сутності політичного режиму призвело до виокремлення недостатньо розроблених важливих аспектів прояву ефективності форм реалізації влади, таких як специфіка формування владних моделей; системна відповідність рівнів політичного режиму; проблема балансу горизонтальних та вертикальних вимірів розподілу політичних ресурсів. Задля підтвердження відповідності об'єктивній дійсності авторської гіпотези і виконання мети і завдань роботи було розроблено систему показників та критеріїв дослідження політичного режиму, яка включає в себе відкритість та суверенність, конкурентність, ефективність, політичну участь.

Розділ третій **«Аналіз відкритості та конкурентності політичного режиму в Україні»** розкриває сучасні тенденції розвитку центральних елементів політичного режиму України – інститутів влади, механізмів розподілу повноважень між ними, а також практик легітимації, рекрутування політичної еліти та передачі влади.

У підрозділі 3.1 *«Функціонування демократичних політичних інститутів влади та механізми розподілу повноважень і взаємодії»* визначено, що механізми розподілу повноважень та взаємодії політичних інститутів є визначальними в процесі виокремлення адекватного типу політичного режиму та виступають своєрідними критеріями демократичності політичного процесу.

На ґрунті аналітичного дослідження функціонування Верховної Ради України VI та VII скликань, інституту Президента та Уряду зроблено висновок про: посилення інституту президентства, втрату самостійності і автономності виконавчої і законодавчої гілок влади, неналежне функціонування механізму «стримувань і противаг», перенесення ключових владних компетенцій у поле впливу Президента, і, як наслідок гальмування демократичних перетворень в державі, що посилювалося

недемократичними політичними практиками, які не були формалізованими у відповідних нормах, а стали наслідком звичаїв, традицій, недостатнього рівня політичної культури. Тому модернізація системи політичної влади потребує забезпечення балансу повноважень між Парламентом як єдиним законодавчим органом, Президентом як всенародно обраним главою держави, Урядом як вищим органом виконавчої влади.

Зміна у 2014-2015 рр. внутрішньо і зовнішньополітичних пріоритетів української держави дає підстави сподіватися на підвищення ефективності процесу демократичної трансформації і наближення до демократичних стандартів розподілу державно-владних повноважень.

Підрозділ 3.2 – *«Інституціональна легітимність політичних суб'єктів»* присвячено процесу легітимації політичного режиму, за допомогою якого він набуває сутнісних ознак, виражає обґрунтованість, виправданість, справедливість, відповідність здійснюваної влади певним суспільно-політичним завданням та очікуванням. Спираючись на праці М. Вебера, К. Вороніної, М. Везерфорда, Д. Істона, Х. Лінца, С. Ліпсета, Р. Мерельмана, Л. Сморгунова, О. Шаброва досліджена специфіка легітимації політичних суб'єктів в Україні.

Наголошено, що основним чинником делегітимації політичного режиму в Україні стала якісна незмінюваність політичної еліти, яка була націлена на прагматизм, а не на розвиток.

Подолання кризи легітимності пов'язане з виконанням певних першочергових завдань. По-перше – підвищення довіри до інститутів демократії, чого можна досягти шляхом поліпшення матеріального стану основних соціальних груп. Це, в свою чергу, здійснюється через поетапне впровадження ринкових механізмів шляхом забезпечення високого рівня соціального захисту основних груп населення. По-друге – створення механізму подолання соціокультурних суперечностей через формування порівняно однакових економічних можливостей для представників різних соціокультурних орієнтацій через свободу вибору форм власності. Найважливішим у механізмі подолання соціокультурних суперечностей є формування культури толерантності та консенсусу, яка органічно поєднує на принципах поваги та діалогу традиційні й сучасні цінності.

Спираючись на теоретичні висновки Д. Істона та М. Везерфорда, прикладний аналіз розвитку процесів легітимації влади в Україні, запропоновано алгоритм забезпечення інституціональної легітимності. На макрополітичному рівні легітимність забезпечується такими показниками: ефективність вирішення владою суспільнозначущих проблем; систематичне та цілеспрямоване вирішення проблем суспільства за умови відкритого доступу до центрів прийняття рішень; суспільно визнаний розподіл благ та привілеїв; широка та ефективна участь громадян у політичних процесах. На мікрополітичному рівні – політичний інтерес та мобілізованість громадян; довіра та взаємопідтримка.

У підрозділі 3.3 «Механізми рекрутування політичної еліти та процедури передачі влади» обґрунтовується вплив відбору і формування складу правлячих еліт і лідерів на забезпечення життєдіяльності політичного режиму.

Дослідження визначеної проблематики за період до 2014 р. довело, що механізми рекрутування ґрунтувалися здебільшого на клієнталізмі, трайбалізмі й непотизмі. Підтвердженням цьому послуговував аналіз громадської думки щодо необхідних умов входження в політичну еліту: перевагу зв'язкам в органах влади віддали 73,8 % опитаних, підтримці з боку бізнес-структур – 71,2 %; чесності й порядності та патріотизму – 30,3 % і 25,9 % відповідно. З'ясовано, що визначальними аспектами формування політичної еліти стали: «конвертація» колишньої номенклатури в нову «демократичну» еліту; витіснення з органів управління представників гуманітарної інтелігенції, працівників вищої школи і заміна їх переважно фахівцями аграрного сектору та інженерно-технічними працівниками; поповнення еліти здебільшого за рахунок господарських керівників; зниження рівня урбанізації складу еліти.

Встановлені негативні тенденції призвели до гальмування соціально-політичної динаміки та формування монополізації влади, перерозподілу її ресурсів всередині закритих груп за принципом близькості до суб'єкта реального впливу на кадрові переміщення. Тому підвищення ефективності демократичного транзиту і збільшення якості складу політичної еліти можливі лише на шляху створення нової системи рекрутування еліт, яка має базуватися на конкурентних засадах та інституалізації вимог до ділових і моральних якостей політичних, економічних, адміністративних керівників.

У висновках до третього розділу вказано, що критеріями відкритості та конкурентності політичного режиму є функціонування демократичних політичних інститутів, механізми розподілу повноважень та взаємодії; інституціональна легітимність політичних суб'єктів; механізми рекрутування політичної еліти та процедури передачі влади, конкретизовані у визначеному політичному середовищі.

Механізми розподілу повноважень та взаємодії політичних інститутів є визначальними у процесі виокремлення адекватного типу системи правління та виступають своєрідними індикаторами демократичності політичного процесу. Дослідження умов та специфіки втілення демократичних норм у політичну дійсність в Україні показало, що не втрачає актуальності питання доцільності визначення механізмів, які б унеможливили порушення зобов'язань і функціональних меж главою держави, парламентом та урядом.

У розділі IV «Інституціональна ефективність демократичного політичного режиму» вивчається потенціал органів влади у прийнятті політичних рішень, інтенсивність політичних конфліктів та здатність акторів до конструктивної взаємодії як в середині політичної системи, так і у відносинах з іншими елементами суспільства.

Підрозділ 4.1 «Взаємодія політичних акторів у процесі прийняття політичних рішень» містить аналіз проблеми прийняття органами державної влади політичних

рішень, якісних і оптимальних з точки зору національних інтересів, формування внутрішньополітичного та зовнішньополітичного курсу держави.

Результати аналізу застосованої у 2010-2013 рр. системи ухвалення рішень свідчать, що цей процес в Україні відзначався важливими особливостями, які дозволяють характеризувати політику тодішньої влади як закрити, оскільки спостерігалось поступове витіснення суспільства і його організацій з політичного процесу. Аналіз політичних практик визначеного періоду показав, що прийняття стратегічно важливих політичних рішень в Україні відзначалося низькою якістю, непрозорістю процедури прийняття, ухвалення та втілення, браком суспільної підтримки та легітимності, дискредитацією основ державної політики, ігноруванням громадської активності.

Виявлена асиметрія у розподілі політичної «ваги» в системі прийняття політичних рішень полягала у зосередженні в руках Президента та інституту президентства в цілому переважної більшості важелів політичного впливу, з усвідомленим відстороненням від процесу формулювання і прийняття рішень органів місцевого самоврядування, місцевої влади, громадських кіл. Аналіз експертної думки довів, що визначальний вплив на процес вироблення та ухвалення рішень створювали: Президент і його найближче оточення (91 % респондентів); неопублічні кола (56 % опитаних експертів), чия визначна роль у процесі ухвали рішень не корелювала з публічним статусом; слабка політична автономія Уряду, як колективного органу публічної політики (43 % фахівців).

Отже, визначальними рисами процесу прийняття та реалізації політичних рішень в Україні у період 2010-2013 рр. виступали: відсутність попереднього анонсування проектів рішень з боку державних та політичних органів; переважно стихійне прийняття політичних рішень, за відсутності дотримання формальних процедур формулювання, аналізу проблеми, прогнозування наслідків, підготовки рішення та його впровадження; становлення негативної тенденції ухвалення рішень в «закритому режимі»; низький рівень відповідальності органів державної влади та посадових осіб за прийняті рішення.

Сучасний процес прийняття суспільнозначущих відповідних національним інтересам і запитам громадянського суспільства політичних рішень проявляє, на наш погляд, риси поступового наближення до демократичних стандартів державотворення і може бути охарактеризований як толерантний, відкритий і відповідно регламентований.

У підрозділі 4.2 *«Інтенсивність політичних конфліктів та можливості конвенційних форм їх розв'язання»* обґрунтовано, що ефективність політичного режиму визначається тим, якими засобами вирішуються виникаючі в суспільстві політичні конфлікти, наскільки повно задовольняються протилежні політичні інтереси за допомогою легалізованих політичних практик.

Задіяні в дослідженні репрезентативні соціологічні дослідження дали підстави для висновку, що інтенсивність політичної конфліктності в українському політичному просторі обумовлюється деструктивним і неінституціалізованим

характером протистоянь конфліктуючих сторін. Нульова сума більшості політичних протистоянь, що відбуваються в політичному процесі, є наслідком безкомпромісних дій політичних акторів, зумовлених не політичними, а, частіше за все, приватними, латентними, індивідуально значущими чинниками.

Оскільки конфлікти є необхідною умовою демократії, вважаємо, що досягнення політичного консенсусу сприятиме розвитку культурного різноманіття на базі загальних цінностей, солідарності, ненасильства і терпимості. На основі проведеного аналізу визначено, що в Україні існують можливості застосування конвенційних форм вирішення політико-конфліктних ситуацій шляхом втілення «інституціональних гарантій», що сприятимуть врівноваженню впливу основних акторів політики у процесі формування політичних інститутів і унеможливлять встановлення домінування будь-якого політичного інституту в рамках режиму.

У підрозділі 4.3 – «*Ефективність сучасних форм політичної участі громадян в політичному процесі*» аналізується роль політичної участі громадян у забезпеченні ефективного функціонування політичного режиму.

Автор дійшов висновку, що незважаючи на наявність в Україні механізмів регулювання політичної участі, які забезпечують представлення й захист інтересів громадян у вищих законодавчих, виконавчих й судових органах і участь у прийнятті політичних рішень, останніми роками більшість українців виявляють розчарування у дієвості конвенційних форм участі, таких як вибори, партійна діяльність, участь у громадських об'єднаннях та мирних акціях, а найбільш ефективною формою впливу на політичні рішення вважають протест.

У дисертаційному дослідженні визначено, що політична участь у сучасній Україні носить переважно конфліктний характер – влада розглядається не як партнер громадян у представництві та захисті їх інтересів, а скоріше як їх супротивник; спостерігається тенденція до відчуження все більшої кількості громадян від політичної діяльності, що обумовлено, зокрема, їх недовірою в ефективність конвенційних способів впливу на владу; відсутністю цілісної системи політичної мобілізації, розвинених інститутів політичної участі; погіршенням умов життя.

Тривалість і інтенсивність протестної акції на Майдані виявили великий громадянський потенціал і консолідованість окремих представників політичної еліти і суспільства. Підтримка Євромайдану більшістю українського суспільства, авторитетними і популярними українськими політиками, світовою спільнотою надала акції надзвичайного потенціалу і продемонструвала розвиток незворотних демократичних перетворень в Україні. Але це не нівелює проблему підвищеної протестності в Україні, оскільки розбудова демократії зумовлює забезпечення конвенційних форм політичної участі, які передбачають конструктивний діалог і досягнення консенсусу.

У висновках до четвертого розділу зазначено, що у контексті дослідження визначальним є ступінь консенсусної взаємодії основних політичних суб'єктів прийняття рішень, оскільки саме від консолідованих дій політико-владних акторів залежить рівень ефективності впроваджуваних змін.

Одним із наслідків «закритого» характеру прийняття політичних рішень, особливо у періоди соціально-політичних трансформацій є загострення і розширення конфліктності. Це пояснюється процесами оновлення суспільно-політичних інститутів, відсутністю демократичних політичних традицій, нестачею досвіду реалізації громадських прав.

Дослідження вітчизняної практики застосування механізмів реалізації політичної участі дозволяє стверджувати, що цей феномен як політологічна категорія і практичний вияв впливу на політичний процес виявляється чи не найголовнішим критерієм процесу демократичної трансформації політичного режиму.

У Розділі V «**Концепція демократичної трансформації політичного режиму в Україні**» запропоноване авторське бачення логіки формування й функціонування політичного режиму в умовах трансформації українського суспільства, ключових критеріїв та специфіки розвитку, основних механізмів підтримки та можливих напрямків еволюції. У цьому контексті сформульовано основні принципи та запропоновано напрямки концепції демократичної трансформації політичного режиму в Україні.

У підрозділі 5.1 «*Політико-правові засади демократизації політичної системи: перехід від телеологічного до стратегічного конституціоналізму*» на підставі результатів здійсненого у попередніх розділах інституційно-співставлюючого аналізу основних критеріїв формування та розвитку політичного режиму України сформульовано концепцію його демократичної трансформації. Її сутність полягає у розумінні політичного режиму як порядку формування, відтворення та трансформації політичних практик, що забезпечують виконання основних функцій політичної системи суспільства.

Першим напрямком концепції демократичної трансформації політичного режиму в сучасній Україні є модернізація моделі конституціоналізму, тому що саме у конституційній сфері закладаються основні інституційні норми, які регулюють усе суспільно-політичне життя. Оновлення конституційної моделі потребують також фундаментальні зміни, що сталися протягом 2013-2014 рр. Серед них найважливішими є: підписання угоди про асоціацію з ЄС; виникнення збройної, економічної, інформаційної та дипломатичної агресії; порушення Будапештської Угоди, яка гарантувала Україні територіальну цілісність в обмін на відмову від ядерної зброї; втрата територіального суверенітету та розвиток регіонального сепаратизму. Усі ці події потребують стратегічного підходу до вирішення життєво важливих проблем у межах конституційного реформування.

Для аналізу характерних рис вітчизняного конституціоналізму автор користувався теоретичними висновками українського політолога Г. Зеленько про негативні наслідки телеологічного конституціоналізму, які полягають у закріпленні ряду конституційних положень, що є ефективними для сталих демократій, проте передчасними для України.

Стратегічний конституціоналізм може бути ефективним за умови наявності складної і розгалуженої системи розробки та впровадження довгострокових стратегій дії влади в усіх сферах суспільного життя. У країні повинна бути створена система відповідних політичних інститутів, процедур, взаємозв'язків, що дозволяє здійснювати стратегічний, а не декларативний розвиток держави.

У підрозділі 5.2 «*Створення ефективної системи конструктивної взаємодії суб'єктів політичного процесу*» проаналізовано один із ключових елементів стабільного політичного режиму – взаємодію суб'єктів політичного процесу. Така взаємодія може бути сформована лише на основі суспільного консенсусу щодо основних цілей та динаміки розвитку держави.

Визначено, що одним із основних механізмів узгодження інтересів політичних сил у рамках міжпартійної взаємодії є побудова коаліцій. Успішна діяльність сучасних політичних партій багато в чому обумовлена умінням вчасно приходити до компромісної партнерської співпраці і створювати на її основі коаліції, які в подальшому дозволяють учасникам домагатися стратегічно важливих цілей.

Ураховуючи проблематику коаліційного будівництва в українському Парламенті, автором проаналізовано текст Коаліційної угоди, що була підписана народними депутатами від більшості у Верховній Раді України VIII скликання. Документ був підписаний політичними партіями «Народний фронт», «Блок Петра Порошенка», Об'єднання «Самопоміч», Радикальна партія Олега Ляшка, Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина». У тексті Коаліційної угоди відбивається логіка надзвичайного стану в країні. Так, серед першочергових завдань, що стоять перед законодавцями, визначено забезпечення обороноздатності України, а вже після цих військово-стратегічних цілей сформульовано такі важливі напрямки, як проведення реформ, націлених на досягнення європейської якості життя громадян України.

Загалом складність політичної консолідації еліти в сучасній Україні визначається як внутрішніми (відсутність реформування та модернізації суспільства), так і зовнішніми (агресія Російської Федерації) чинниками. Без розуміння домінант актуального політичного процесу ефективне функціонування влади у форматі коаліційного союзу є неможливим і може призвести до чергового політичного колапсу, та аж до втрати державного суверенітету.

На підставі проведеного аналізу комунікативних зв'язків парламентарів та виборців визначено наступне: характер комунікацій між депутатами та виборцями після запровадження змішаної системи виборів не зазнав істотних змін, введення мажоритарного компонента посилило персоналізацію політики, послабило партійну структуру, зменшило відповідальність за формування та проведення політики, співпраця депутатів з виборцями актуалізується в періоди виборчих циклів, а у міжелекторальні періоди така діяльність формалізована, зменшується кількість зустрічей, інформування про діяльність депутатів; відбувається формалізація механізмів громадських слухань, які використовуються владою не для зближення

позицій з громадою, а для імітації легітимації рішень суспільним загалом.

Запропоновано шляхи вирішення зазначених проблем: удосконалення законодавчого закріплення чіткої процедури та критеріїв звітування депутатів і політичних сил про свою діяльність; підвищення ролі та якості зв'язків депутатського корпусу з експертами, експертним середовищем, громадськими організаціями; заміна одностороннього інформування дієвим діалогом між політичними силами та громадою, виборцями, зниження відчуження між політичними суб'єктами, політиками та суспільними верствами, формування компромісних засад узгодження різних інтересів та цінностей.

У підрозділі 5.3 *«Розвиток горизонтальних складових політичної діяльності»* зазначено, що слабкість горизонтальної складової в політичних режимах транзитних країн суттєво знижує її ефективність і водночас збільшує ризик невдачі, оскільки призводить до обмеження наявних ресурсів та засобів здійснення політики лише тими, що є в розпорядженні офіційних урядових органів, перетворюючи решту суспільства на пасивних і не завжди відповідальних виконавців.

Проведене дослідження дозволило зробити висновок про відсутність конвергенції між формальними інститутами та неформальними практиками політичної діяльності. Це проявилось у різкому падінні ефективності інституціональних механізмів політичної участі громадян України та підсиленні неформальних, протестних форм боротьби за свої права. Вже з початку 2011 р. індекси конфліктного потенціалу суспільства перебували на рівні 4,2 за п'ятибальною шкалою. Надалі, опитування показали, що кожен п'ятий українець особисто брав участь у різних формах протестних дій на Майдані.

Визначено, що конвертації негативної мобілізації у конструктивну участь будуть сприяти наступні заходи: створення цивілізованого механізму лобіювання соціальних, а не суто групових (фінансово-економічних, кланових, корпоративних) інтересів; забезпечення прозорості та відкритості діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування. Створення засад публічної і прозорої реалізації влади, яка унеможливило маніпулювання і фальсифікацію інтересів та позиції громадян, їх штучну мобілізацію з боку представників владних структур; стимулювання прийняття законів, які б сприяли та зобов'язували до відкритості при прийнятті політичних рішень, виписували б дієві процедури, форми, механізми впливу суспільства на політику прийняття рішень.

Тобто, необхідно забезпечити реальну основу для участі громадян у прийнятті рішень законодавчим і виконавчими органами влади всіх рівнів в Україні; створити умови для ефективної діяльності дорадчо-консультативних організацій, визначити коло політичних рішень, які мають проходити обов'язкову громадську експертизу; активно задіяти систему моніторингу громадської думки з питань ефективності державної політики на загальнонаціональному та локальному рівнях та забезпечити своєчасне реагування на нагальні потреби суспільства; забезпечити доступ до інформації про діяльність та рішення державних органів.

У висновках до п'ятого розділу зазначено, що реалізація конституційних положень у практичній площині залежить від зусиль усього суспільства, тому важливим завданням є проведення широкої просвітницької діяльності щодо популяризації сутності та відновлення авторитету Конституції України. Для того щоб оновлення Конституції дало результати, суспільство повинно зрозуміти сутність ідеї конституціоналізму, що полягає у внутрішньому обмеженні сильної зовні державної влади, заради прав та інтересів людини й громадянина. Упровадження нових і оновлення існуючих форм і засобів участі громадськості в процесі прийняття рішень та громадського контролю, зокрема через інституції громадянського суспільства як організованої форми впливу на державну владу, дасть наступний результат: підвищить рівень суспільного визнання органів державної влади та рішень, що вони виробляють; сприятиме покращенню якості політичних рішень, зміцненню структур публічної влади та інституцій громадянського суспільства, зменшенню закритості влади, скороченню корупції; забезпечить можливості високої політичної мобілізації і консолідації суспільства.

У висновках дисертаційного дослідження встановлено, що проблематика політичного режиму має значний ступінь розробки у світовій соціально-філософській та політологічній традиціях. Аналіз теоретико-політичних побудов дозволив виділити наступні еволюційні типи концептуалізації політичного режиму: інституціональний, біхевіористський, структурно-функціональний, неоінституціональний. З початку ХХІ сторіччя починає формуватися плюралістична практика концептуалізації політичного режиму, що ґрунтується на принципі методологічного плюралізму та використовує такі знакові підходи щодо концептуалізації політичного режиму, які є актуальними та придатними для аналізу політичної реальності у контексті конкретних часових та просторових характеристик.

У межах філософських та соціально-політичних наук феномен політичного режиму, як сукупність форм та засобів реалізації політичної влади, розглядався через встановлення стійких, регулярних, повторюваних суспільно-політичних взаємодій, що визначали впорядкованість політичної сфери на противагу хаосу первісного суспільства. Це дало змогу обґрунтувати детермінованість політичного режиму феноменом політичного порядку як процесу відтворення інституціоналізованих політичних практик. Переструктурування світового політичного простору, демократизація суспільно-політичної сфери, зміна політичних пріоритетів вимагає пошуку нового концептуального уявлення про феномен політичного режиму.

Для обґрунтування та реалізації дослідження політичного режиму автором використано методологічний підхід до вивчення політичного режиму як системи формування та підтримки певного політичного порядку, сутність якого полягає у відтворенні інституціоналізованих політичних практик. Під ними розуміється порядок формування влади, партійної системи, прийняття політичних рішень та інші правила й процедури, що забезпечують здатність політичної системи до виконання найважливіших функцій: інтеграції, ціледосягнення, адаптації та відтворення власного культурного зразка.

Головною характеристикою режиму в дослідженні визначено політичний порядок, як здатність високоінституціоналізованої політичної системи зберігати свою якісну визначеність шляхом залучення нових груп у політику в такий спосіб, щоб вони діяли у відповідності з усталеними в суспільстві нормами та цінностями. Політичний порядок виявляється в стійкості, регулярності, повторюваності політичних акцій та інтеракцій.

Найбільш продуктивними методами дослідження політичного режиму в період трансформації суспільства визначено неоінституціональний та інституційно-співставлюючий аналіз, сутність якого полягає в зіставленні різних інституційних характеристик політичного режиму з метою виявлення існуючих між ними взаємозв'язків і трендів впливу, вихідними даними для чого служать якісні та кількісні оцінки досліджуваних характеристик, отримані для більшості існуючих сьогодні в світі суверенних держав як результат міжнародних кросснаціональних досліджень.

На ґрунті визначених методологічних підходів автором розроблено систему показників та критеріїв дослідження політичного режиму, яка представлена наступними сутнісними блоками: відкритість та суверенність; конкурентність; ефективність; участь. Критеріями відкритості та конкурентності політичного режиму визначено функціонування демократичних політичних інститутів, механізми розподілу повноважень та взаємодії; інституціональна легітимність політичних суб'єктів; механізми рекрутування політичної еліти та процедури передачі влади. Ефективність режиму визначено за допомогою аналізу потенціалу органів влади у прийнятті політичних рішень; інтенсивності політичних конфліктів та здатності політичних акторів до їх розв'язання; характеру політичної участі громадян.

Дослідження показало, що чинниками, які вплинули на ефективність функціонування українського Парламенту VII скликання були наступні: його структурні вади; низька ефективність роботи; безсистемність законотворчої діяльності; недосконалість парламентського контролю; неналежний рівень прозорості. Парламентом, як представницьким інститутом, що визначає рівень демократії в державі, було втрачено незалежність і притаманні йому місце та роль у системі державної влади.

Констатовано, що функціонування інституту президентства в Україні у 2010-2013 рр. в умовах трансформаційних та модернізаційних процесів визначається суперечливими та неоднозначними характеристиками. Дослідження становлення цього інституту показало, що він знаходився в стані безперервної трансформації, детермінуючи зміст і інтенсивність ходу політичного життя країни. Аналітичне дослідження динаміки повноважень Президента України за Конституцією та іншими законодавчими актами доводить, що в Україні у аналізований період було створене правове поле, згідно з яким глава держави залишався домінуючим елементом вітчизняної політичної системи.

Зазначено, що процеси соціального динамізму в політичній еліті були замінені на монополізацію влади, перерозподіл її ресурсних впливів в середині закритих груп

за принципом близькості до суб'єкта уособлення влади, який контролює кадрові переміщення в закритому номенклатурному полі. Вирішенню указаної проблеми та зростанню якості складу політичної еліти послугує створення нової системи рекрутування еліт, яка має базуватися на конкурентних засадах та інституалізації вимог до ділових і моральних якостей політичних, економічних, адміністративних керівників.

Визначено, що політико-конфліктна ситуація, що склалася у 2011-2013 рр. у державі, характеризувалася високим рівнем інтенсивності. Домінантами цього процесу виступали, по-перше, тенденція до збільшення рівня недовіри суспільства до головних владних інститутів держави, по-друге, відстороненість суспільства від політичного процесу і політичних подій, зниження конструктивної політичної активності пересічних громадян, що справляє негативний вплив на трансформаційні процеси, по-третє, відсутність консенсусно-орієнтованої тактики та стратегії основних політичних акторів.

Спираючись на теоретичні висновки, прикладний аналіз розвитку процесів легітимації влади в Україні, запропоновано алгоритм забезпечення інституціональної легітимності, який не втрачає актуальності й у сучасній політичній ситуації, попри реальні ознаки підвищення режимної легітимності і зростанню «кредиту довіри» з боку суспільства.

На ґрунті вивчення актуальних тенденцій розвитку політичних процесів автором запропонована концепція демократичної трансформації політичного режиму країни. Головним методологічним принципом цієї концепції виступає баланс між вертикальними та горизонтальними вимірами політичної діяльності, який проявляється у здатності сформувати політичний порядок та забезпечити інституціоналізацію і відтворення політичних практик у вигляді механізмів формування влади, її зовнішньої та внутрішньої легітимності, партійної системи, прийняття політичних рішень, політичної участі громадян.

Запропоновано перейти від телеологічного конституціоналізму до стратегічного, який повинен закріпити новий підхід до формування та функціонування влади, усунути суперечність між формальними конституційними нормами та реальними політичними практиками. Стратегічний конституціоналізм визначено як теорію та практику публічного управління, що ґрунтується на довгострокових стратегіях зовнішнього та внутрішнього політичного розвитку, формуванні та впровадженні засобів укріплення та збереження суверенітету держави.

Іншими складовими запропонованої концепції визначено: створення ефективної системи влади на засадах конструктивної взаємодії суб'єктів політичного процесу та суспільного консенсусу щодо основних цілей і динаміки розвитку держави; конгруентність формальної інституціоналізації та неформальних практик політичної поведінки; формування демократичної політичної свідомості громадян, набуття ними досвіду та навичок раціональної й відповідальної політичної

поведінки, поступове подолання існуючої фрагментарності в політичній свідомості, позбавлення елементів патріархальної і підданської політичної культури.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Мазур О. Г. Концептуалізація політичного режиму в контексті сучасних трансформаційних процесів в Україні : [монографія] / Оксана Геннадіївна Мазур. – Луганськ : Вид-во «Елтон-2», 2014. – 400 с.

Рецензія:

Новакова О. В. Системоутворююча роль політичного порядку у становленні політичного режиму / Олена Вікторівна Новакова // Політологічні записки : Збірник наукових праць. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2014. – Вип. 1 (9). – С. 339–342.

2. Мазур О. Становлення громадянської політичної культури в контексті розвитку громадянського суспільства / Оксана Мазур // Політологічні записки : зб. наук. пр. / [гол. ред. Г. П. Щедрова]. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. – Вип. 2. – С. 63–85.

3. Мазур О. Теоретико-політичні передумови впровадження поняття «політичний клас» в сучасній політології / Оксана Мазур // Політологічні записки : зб. наук. пр. / [гол. ред. Г. П. Щедрова]. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. – Вип. 3. – С. 164–176.

4. Мазур О. Теоретико-прикладні аспекти дослідження політичних режимів на локальному рівні / Оксана Мазур / Вісник СевНТУ : зб. наук. пр. – Вип. 123. Серія : Політологія. – Севастополь : Вид-во СевНТУ, 2011. – С. 101–109.

5. Мазур О. Формування міжнародних режимів як прояв глобалізаційних процесів в сучасному світі / Оксана Мазур // Політологічні записки : зб. наук. пр. / [гол. ред. Г. П. Щедрова]. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. – Вип. 4. – С. 287–298.

6. Мазур О. Еволюційні особливості дослідження політичних режимів : наукові методи і підходи / Оксана Мазур // Політологічні записки : зб. наук. пр. / [гол. ред. Г. П. Щедрова]. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2012. – Вип. 1. – С. 164–175.

7. Мазур О. Концепт політичного порядку як системна характеристика сучасного політичного режиму / Оксана Мазур // Український науковий журнал «Освіта регіону. Серія : Політологія, психологія, комунікації». — К. : Ун-т «Україна», 2012. – № 2. – С. 42–48.

8. Мазур О. Критеріальний підхід у дослідженні феномену політичного режиму / Оксана Мазур // Грані: науково-теоретичний та громадсько-політичний альманах. – Дніпропетровськ : Вид-во «Грані», 2012. – № 9 (89). – С. 90–95.

9. Мазур О. Моделювання політичної трансформації в рамках реалізації стратегії сталого розвитку / Оксана Мазур // Політологічні записки : зб. наук. пр. / [гол. ред. Г. П. Щедрова]. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2012. – Вип. 6. – С. 168–175.

10. Мазур О. Сутнісні складові демократичного політичного порядку / Оксана Мазур // Грани : науково-теоретичний та громадсько-політичний альманах. – Дніпропетровськ : Вид-во «Грани», 2012. – № 10 (90). – С. 93–98.
11. Мазур О. Ефективність політичного режиму як детермінанта його інституціональної легітимності / Оксана Мазур // Політологічні записки : зб. наук. пр. / [гол. ред. Г. П. Щедрова]. – Луганськ : Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2013. – Вип. 1. – С. 100–110.
12. Мазур О. Інституційна складова демократичної трансформації сучасної України / Оксана Мазур // Грани: науково-теоретичний та громадсько-політичний альманах. – Дніпропетровськ : Вид-во «Грани», 2013. – № 5 (97). – С. 137–141.
13. Мазур О. Критериальные качества политического конфликта в условиях трансформации [Электронный ресурс] / Оксана Мазур // UNIVERSUM : общественные науки : электрон. научн. журн. – 2013. – № 1. – Режим доступа : <http://7universum.com/en/social/archive/item/813>.
14. Мазур О. Особливості процесу інституціональної легітимації в сучасній Україні / Оксана Мазур // Грани : науково-теоретичний та громадсько-політичний альманах. – Дніпропетровськ : Вид-во «Грани», 2013. – № 6 (98). – С. 140–144.
15. Мазур О. Политические решения как детерминанта режимной эффективности в Украине / Оксана Мазур // Альманах «ПолитИст» : научно-публицистический альманах. — М. : Изд-во «Перо», 2013. – Вып. № 1 (2). – С. 74–84.
16. Мазур О. Политический режим как система формирования и поддержки политического порядка / Оксана Мазур // Law and Politology : International scientific journal. – Chisinau : Institut of European Integration and Political Sciences of Academy of Sciences of Moldova, 2013. – № 23. – С. 52–59.
17. Мазур О. Политический конфликт и консенсус как характеристики политического режима / Оксана Мазур // Law and Politology : International scientific journal. – Chisinau : Institut of European Integration and Political Sciences of Academy of Sciences of Moldova, 2013. – № 24. – С. 65–70.
18. Мазур О. Політичне рішення і процес його прийняття: специфіка національних та суспільно-політичних умов / Оксана Мазур // Вісник СевНТУ : зб. наук. праць. Серія : Політологія. – Севастополь : Вид-во СевНТУ, 2013. – Вип. 145. – С. 128–132.
19. Мазур О. Теоретичні передумови раціонального політичного вибору / Оксана Мазур // Політологічні записки : зб. наук. пр. / [гол. ред. Г. П. Щедрова]. – Луганськ : Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2013. – Вип. 2. – С. 96–111.
20. Мазур О. Детермінуюча роль політичної участі у демократичному перетворенні політичного режиму / Оксана Мазур // Політологічні записки : зб. наук. пр. / [гол. ред. Г. П. Щедрова]. – Луганськ : Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2014. – Вип. 1 (9). – С. 44–56.
21. Мазур О. Політична участь в Україні: сучасна характеристика і тенденції реалізації / Оксана Мазур // Грани: науково-теоретичний та громадсько-політичний альманах. – Дніпропетровськ : Вид-во «Грани», 2014. – № 5 (109). – С. 177–181.

22. Мазур О. Особенности рекрутирования политической элиты в современной Украине / Оксана Мазур // Вестник Северного (Арктического) федерального университета. Серия «Гуманитарные и социальные науки». – Российская Федерация. – Архангельск, 2015. – № 2. – С. 48–57.

23. Мазур О. Теоретичні передумови раціонального політичного вибору / Оксана Мазур // Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Модернізація політичної системи сучасної України: стан та перспективи розвитку». – [Ред. колегія : Г. П. Щедрова – голова, О. В. Новакова, Ф. В. Барановський та ін.]. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. – С. 156–160.

24. Мазур О. Теоретичні та прикладні аспекти феномена «локального політичного режиму» / Оксана Мазур // Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції «Модернізація політичної системи сучасної України: стан та перспективи розвитку». – [Ред. колегія : Г. П. Щедрова – голова, О. В. Новакова, Ф. В. Барановський та ін.]. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. – С. 50–54.

25. Мазур О. Индикаторы эффективности демократического политического порядка / Оксана Мазур // Материалы научно-практической конференции «Смысловая структура социокультурного пространства: проблемы, ценности, перспективы» (3-5 декабря 2012 г.). – Южно-Российский гуманитарный институт. – Ростов на Дону : Антей, 2012. – С. 296–302.

26. Мазур О. Концептуалізація феномену політичного режиму в умовах трансформаційного процесу / Оксана Мазур // Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Модернізація політичної системи сучасної України: стан та перспективи розвитку». – [Ред. колегія : Г. П. Щедрова – голова, О. В. Новакова, Ф. В. Барановський та ін.]. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2012. – С. 34–37.

27. Мазур О. Особливості прийняття політичних рішень в українському політичному просторі / Оксана Мазур // Релігія, релігійність, філософія та гуманітаристика у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти : зб. наукових праць [за заг. ред. Журби М. А.]. – Ч. II. – Луганськ : ФОП Котова О. В., 2013. – С. 8–11.

28. Мазур О. Прийняття політичних рішень : теоретико-прикладні аспекти в контексті політичної трансформації / Оксана Мазур // Матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Модернізація політичної системи сучасної України: стан та перспективи розвитку». – [Ред. колегія: Г. П. Щедрова – голова, О. В. Новакова, Ф. В. Барановський та ін.]. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2013. – С. 43–47.

29. Мазур О. Роль політичної участі у соціально-політичній комунікації в трансформаційних умовах / Оксана Мазур // Медійна та соціально-політична комунікація у сучасному світі : Матеріали наукової конференції «Університетська наука – 2014» (25-27 березня 2014 р.). – [Ред. колегія : Т. В. Шаповалова, П. П. Скляр, Б. Г. Нагорний та ін.]. – Луганськ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2014. – С. 53-55.

30. Політологія : Навчальний посібник / О. Г. Мазур / Г. П. Щедрова (заг. ред.), Г. С. Агафонова, Ф. В. Барановський та інші. – Луганськ : Вид-во «Ноулідж»,

2012. – 372 с. (Автор. текст – розділ 4, С. 41–63, розділ 6, С. 95–117). (гриф МОН України).

АНОТАЦІЯ

Мазур О. Г. «Концептуалізація політичного режиму в умовах демократичної трансформації в Україні». – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, 2015.

У роботі проведено комплексне політологічне дослідження політичного режиму з метою концептуалізації даного феномену як системи формування та підтримки певного політичного порядку. Запропоновано авторське бачення політичного режиму як системи формування та підтримки політичного порядку, сутність якого полягає у відтворенні інституціолізованих політичних практик. Розширено методологію аналізу політичного режиму на основі поєднання неоінституціонального підходу та інституціонально-співставляючого аналізу, що дозволило виділити наступні аспекти концептуалізації політичного режиму: як механізму реалізації влади; як сукупності принципів організації життя суспільства; як порядку відтворення політичних практик.

Проаналізовано особливості становлення політичного режиму в Україні. Запропоновано концепцію демократичної трансформації політичного режиму, яка ґрунтується на балансі вертикальних та горизонтальних вимірів політичної влади в умовах стратегічного конституціоналізму.

Ключові слова: політичний режим, політична трансформація, політичний порядок, політичні практики, політична відкритість, конкурентність, політична взаємодія, політична участь, протест, конвенційність, консолідація, стратегія.

АННОТАЦИЯ

Мазур О. Г. «Концептуализация политического режима в условиях демократической трансформации в Украине». — На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени доктора политических наук по специальности 23.00.02 — политические институты и процессы. Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского», Одесса, 2015.

В работе проведено комплексное политологическое исследование политического режима с целью концептуализации данного феномена как системы формирования и поддержания определенного политического порядка. Предложено авторское видение политического режима как системы формирования и поддержания политического порядка, сущность которого заключается в

воспроизведении институционализированных политических практик. Расширена методология анализа политического режима на основе сочетания неоинституционального подхода и институционально-сопоставительного анализа, что позволило выделить такие аспекты концептуализации политического режима, как: механизм реализации власти, совокупность принципов организации жизни общества, порядок воспроизведения политических практик.

Проанализированы особенности становления политического режима в Украине. Предложена концепция демократической трансформации политического режима, основанного на балансе вертикальных и горизонтальных измерений политической власти в условиях стратегического конституционализма.

Ключевые слова: политический режим, политическая трансформация, политический порядок, политические практики, политическая открытость, конкурентность, политическое взаимодействие, политическое участие, протест, конвенционность, консолидация, стратегия.

SUMMARY

Mazur O. G. «Conceptualization of the political regime in democratic transformation in Ukraine» – All rights reserved.

Doctoral dissertation for the scientific degree of the Doctor of Political Sciences in major 23.00.02 – political institute and processes. – South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky, Odessa, 2015.

The work offers a comprehensive political study of the political regime for the purpose of conceptualization of this phenomenon as the system of creating and maintaining a particular political order. The study of the evolution of the conceptualization of the political regime has allowed to identify the following main types: institutional, behavioral, structural, functional, and neoinstitutional since the beginning of the XXI century – the formation of pluralistic practices of conceptualization of the political regime, which is based on the principle of methodological pluralism and uses such scientific approaches which are relevant for the analysis of a political reality in the context of specific temporal and spatial characteristics.

The author vision of the political regime as a system of forming and maintaining a particular political order, the essence of which lies in the reproduction of institutionalized political practices. Under institutionalization political practices is the order of government formation, party system, political decision-making and other rules and procedures to ensure the ability of the political system to exercise functions: integration, adaptation and reproduction of their own cultural pattern. Expanded methodology for the analysis of the political regime based on a combination of neo-institutional approach and institutional-comparative analysis, which allowed the author to highlight the following aspects of the conceptualization of the phenomenon of political regime: the political regime as a mechanism for the implementation of power; the political regime as a set of principles of social organization; political regime the order of playback of political practices.

Implemented categorization of the phenomenon of political regime and the proposed system in a logical orderly scientific definitions, indicators and indicators that show the facts, the processes and characteristics of the political regime. The conditions for achieving and maintaining a democratic political order: the regular, free and competitive election of officers, which provide not only a democratic election, but the elected professionalism; communication and information transparency of the government; functional cooperation between the state and civil society; public autonomy organizations and associations; and guaranteeing the rights and freedoms of the individual; responsibility and accountability of government to the people; the rule of law and legal establishment of a system of combating corruption; decentralization and local government development, the functional distribution of powers at different levels of political governance.

The study of a current political regime in Ukraine showed the presence of a significant imbalance in the relations between public authorities. It is determined that the processes of a social dynamism in the formation of the political elite is replaced by the monopolization of a power, the redistribution of its resources in closed groups, created based on proximity to the subject of the impersonation of power, which controls the movement of staff in a closed item field. The solution of this problem is in the formation of a new system of recruitment of elites, based on a competitive basis and the institutionalization of requirements to the business and moral qualities of the leaders in the field of politics, economy and administration.

The main factors of conflicts in the political process in Ukraine. Among them are the asymmetry of the distribution of power; the lack of strategic orientation on the prevention and resolution of contradictions and conflicts in the socio-political environment; the prevalence of local tactical goals when conflicts arise; a belated reaction to the resonant situation, suppression of contradictions.

The concept of a democratic transformation of the political regime in Ukraine, which is based on the balance of the horizontal and vertical dimensions of political power.

The study also identified the essence of the transition from the teleological to the strategic constitutionalism as the elimination of the contradiction between "constitutional norm," and "politicized constitutional practice". Strategic constitutionalism defined as the theory and practice of public administration, based on long-term strategies of external and internal political development, the formation and implementation of means to promote and preserve the sovereignty of the state. It is determined that the conceptualization of the political regime requires an interdisciplinary approach, the extension of the methodological limits and methods of scientific analysis made in the field of modern humanitarian knowledge.

Keywords: the political regime, the political transformation, of the political order, political practices, political openness, competitiveness, political engagement, political participation, protest, the Convention, the consolidation, strategy.

